כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת ויחי ■ י"א טבת ה'תשפ"ב ■ 15.12.2021 ■ גליון מס' 662

בך יברך ישראל

/ הרב דוד ברוורמן שליט"א, ערכים

מהו סוד כוחה של ברכת אבות על בנים בליל שבת. מדוע דווקא מנשה ואפרים נבחרו כדוגמא לילדים המושלמים שבשבטים.

תהליך חזרתם בתשובה של אופיר ורעייתו, היה ארוך ומורכב. אופיר שימש בעברו כטייס בכיר בחיל האוויר, במהלך שירותו טיפס בסולם הקצונה ממפקד טייסת עד לקבלת תואר סגן אלוף. חייו התנהלו בשמים יותר מבארץ... כמעט לא נותר לו זמן למשפחתו הקטנה. הואיל וכך נותר לה, לאשתו, זמן רב מאד למחשבות. מחשבות גוררות מחשבות, והדרך להרהר על משמעות החיים כמעט בלתי נמנעת. מהר מאד מצאה אשתו את עצמה מתקרבת לעולם היהדות העשיר. אופיר המנותק ליווה אותה בתהליך באדישות . בשל היותו כה מרוחק לא נבהל אפילו מהתהליך. בשבת היה מקדש על היין וממשיך בעיסוקיו שלו. כשהביאה פרוספקט לסמינר 'ערכים' לא התנגד. בחודש אב נסעו לסמינר במלון הר תבור. הוא כמעט ולא נכנס להרצאות . חזרו מהסמינר . אשתו רצתה לרשום את הבת לגן החרדי שהציע לה פעיל הרישום בסמינר, אך הוא התנגד בכל תוקף. רעייתו הצהירה: "אני לא לוקחת אותה לגן חילוני"! השיב :" אין בעיה, אני אקח אותה!" . ביום הראשון הילדה עשתה להם צרות... סירבה לצאת מן הרכב. בכתה וצעקה אחזה בו בכל כוחותיה. בכיה הכמיר את ליבו אך הגננת אמרה שכך זה אצל כולן. "זה בסדר, תחזור עוד שעה." כעבור שעה קידמו אותו צווחותיה של ביתו בצאתו מהרכב עיניה אדומות וקולה צרוד. וכך גם ביום השני , השלישי והרביעי. אופיר היה מפורק מן הבכי. ההחלטה לעבור גן הייתה נחרצת. הסכים בלית ברירה לנסות את הגן החרדי שהוצע. הוא נחרד לגלות מהם התנאים בגן שאמורה לבלות ביתו היחידה והמפונקת. אך מאור פניה של הגננת שכנע אותו לנסות. למחרת נסע אליו לבדוק , החנה את הרכב והילדה דילגה לידו באושר נפנפה לו בידיה הקטנות ונכנסה כמו קסם בחיוך אל הגן. אופיר עמד בהלם בשער והבין שמאותתים ממרום. שרוצים שזה יהיה הכוון. הקטנטונת הביאה את רשמיה מן הגן בתמימות כובשת. כבר בשבת הראשונה היא דרשה לקבל את ברכתו לפני הקידוש. הסבירה לו בסבלנות איך להניח את ידיו על ראשה. "כעת לברך!" פקדה. "מה מברכים עליך?" ... היא למדה אותו... וכך מצא את עצמו מתפלל: "ישימך אלוקים כשרה ורבקה..." פתאום ריגשה אותו המחשבה והרעידה את נימי לבבו : ביתו ממשיכה את דרכן של האימהות הקדושות. ברגע עילאי זה החל אופיר את דרכו בתשובה. כיום אופיר אברך בן עליה. ולשואלים הוא נוהג להשיב: "עד היום טסתי מתחת לשמים, אך היום שאני לומד תורה אני טס ומגביה מעליהם."

אחד המנהגים היפים והמרגשים ביותר בעולם היהודי, הוא הרגע שבו ההורים מברכים את ילדיהם בליל שבת רגע לפני הקידוש. מקור המנהג נמצא בפרשתנו, פרשת ויחי. יעקב אבינו חש כי עומד הוא להיפרד מן העולם, אוסף סביבו את תריסר בניו, למסור להם את צוואתו הרוחנית ולברכם. בטרם ברך את בניו, קורא לשני נכדיו - אפרים ומנשה - על מנת לברכם ראשונים. "ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמור ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה" (בראשית מ"ח כ) כותב על כך רש"י: "הבא לברך את בניו יברכם בברכתם, ויאמר איש לבנו: ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה" (רש"י). וכך נכתב בסידור היעב"ץ "מנהגם של ישראל לברך הילדים בליל שבת אחר התפילה או בכניסה לבית, שאז חל השפע וראוי להמשיכו על הילדים בלחוד..." הברכה עצמה לא עברה בקלות יתרה, התורה מתארת בהרחבה את שהתרחש שם: " ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו". אך יעקב אבינו אינו מרוצה מסדר זה: "וישלח ישראל את

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

אפרים ומנשה
הבכור והנבחר לא תמיד הולכים שלובים כאחד במקרא, ופעמים רבות ההיפך הוא הנכון, רבים...
המשך בעמ' 3

שכם אחד
עוד בטרם בקשת יעקב, לגלות את הקץ לבניו. נותן יעקב ליוסף את העיר שכם לנחלה. והוא אף מדגיש...
המשך בעמ' 3

שו"ת חורף
3 שיטות באופן הכנת לימונדה בשבת ...
המשך בעמ' 6

סיפור לשבת
לקבל ביזיונות באהבה
מסופר על רבי מאיר מפרמישלן זצ"ל, שפעם, בעודו בבית הכנסת, הגיע אחד המתפללים וביזה אותו...
המשך בעמ' 6

שביבים
- *על כוחו של חיוך*
- *מיומנו של הרב אליעזר טודק שליט"א*
- *מגודל המשמעות של קיום מצוות*

המשך בעמ' 7

שותפות יששכר וזבולון
"יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים" מבאר רבינו אור החיים, יציאת אמו על ידי נעירת החמור...
המשך בעמ' 10

היהדות חוזרת למרקש - וגם היהודים
רק כמאה יהודים נותרו במרקש, רובם מבוגרים מאוד - אבל בשנתיים האחרונות קורה שם משהו: החלטת...
המשך בעמ' 11

ימינו וַיָּשֶׁת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שִׂכֵּל את ידיו כי מנשה הבכור". והוא מברכם בברכות גדולות. יוסף שם לב 'לשׂיכול' וזה הפריע לו עד כדי התערבות פיזית בהחזרת יד ימין אביו אל ראש מנשה הבכור: "ויאמר יוסף אל אביו- לא כן אבי כי זה הַבְּכֹר שׂים ימינך על ראשו" יעקב אבינו מסרב לקבל : "וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים". יש להתבונן בפשרם של דברים, שמונה פסוקים עוסקת התורה במעשה זה! הרי ברכה אחת ברך יעקב את שניהם, וגם שׂיכל את ידיו מבלי שיבחינו בכך, מה א"כ כל אריכות הדברים ?!

רש"י מבאר מדוע העדיף את אפרים הצעיר על פני מנשה הבכור : "ידעתי בני ידעתי" - שהוא הבכור- "גם הוא יהיה לעם וגו"" - שעתיד גדעון לצאת ממנו. שהקב"ה עושה נס על ידו "ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו" - שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל". לאור דברי רש"י מבאר מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל שמשמע מדבריו שהיתרון של אפרים על פני מנשה הוא 'דור ההמשך'. הדגש הוא על הדורות הבאים, יעקב אבינו צופה לעתיד ורואה שצאצאיו של אפרים יעלו על של אחיו מנשה. וע"כ יש לתת לו כבוד וחשיבות, שהרי ממנו יצא בעתיד מנהיגם של ישראל "יהושע בן נון", וזאת למרות שגם ממנשה יצא יאיר בן מנשה, שהיה שקול כמו ל"ו סנהדרין (סנהדרין מ"ד) וכן מכיר בן מנשה, שהיה אדם גדול מאד. אך מכיוון שמאפרים יצא יהושע בן נון שהיה גדול מהם, צריך לכבדו יותר. מלמד מכך מרן הגר"מ: "וילמד מזה כל אדם איך שצריך לראות שבניו יהיו יותר ויותר גדולים, עד שבשבי־ לם גם הוא יתכבד יותר ויותר, ולא יסתפק במה שהם כבר יכולים ללמוד ויראי השם, אלא שכול ימי חייו יחשוב שיגדלו יותר ויותר." עם סיום מלחמת העולם השנייה היה זועק בדרשותיו מרן הגרי"ש כהנמן מפניבז' זי"ע בקול גדול : "הילדים הם העיקר, הדור הצעיר הוא תקוות עתידנו"! באחת הדרשות הצביע על הפסוק הנ"ל ושאל נאמר בפסוק: "ויברך את יוסף, ויאמר: .... המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים", ולכאורה אינו מובן, פתח ברצונו לתת ברכה ליוסף וסיים המלאך הגואל... יברך את הנערים? היכן כאן בדיוק הברכה ליוסף עצמו? אלא, הסביר בהתרגשות: "הברכה הטובה ביותר בשביל אבא יהודי היא כשבניו מבורכים"! אלא שיש להתבונן מדוע זו הברכה שיברך כל אב את בנו: "ישׂימך אלוקים כאפרים וכמנשה ולא כ'צאצאי' אפרים ומנשה? ויותר מכך מדוע שלא יברך האב את בנו: שתהיה כמו צאצאו של אפרים בלבד: כיהושע בן נון?! מבארים המפרשים כמה תובנות נפלאות דווקא בנוסח ברכה זו.

שהרי אם נבדוק את הנאמר בפסוק: " ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה" נראה שהברכה היא ליוסף עצמו , וכמו שנאמר לפני הברכה: "ויברך את יוסף" , ולכן נאמרה בלשון יחיד "בך יברך ישראל לאמר" "בך" ולא "בכם", היינו שזו גופא ברכה ליוסף. משום שברכתם היא ברכתו! וזאת מפני שחינוכו של יוסף היה ייחודי ומיוחד, ילדיו התחנכו בסביבה מנוכרת וזרה, בארץ מצרים, באווירה שהיא כולה ההיפך הגמור מעולמם הטהור, והם גדלו כבנים נאמנים כאילו סמוכים על שולחן סבם בארץ ישראל.. קדושתו ונאמנותו של יוסף למורשת אבותיו חדרה אל מוחם וליבם, והם ממשיכים את דרכו באישיותם ובהליכותיהם. ועל- כך מתפלל כל אב ומברך את בנו- ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה.

אך ישנה נקודה נוספת שמלמדים אותנו המפרשים, כאשר נתבונן בהתנהגותם של מנשה ואפרים בעת ששיכל יעקב סבם את ידו. עלולה היה להיות כאן קנאה או שנאה מצדו של מנשה, או במקביל לתחושת התנשאות מצידו של אפרים, אך למרבה השמחה שררה ביניהם אחווה ורעות, ובעוד שאביהם חשש ש"יקנא בו (באפרים) מנשה הגדול, כמו שקינאו בו אחיו הגדולים ממנו בעבור כתונת הפסים שעשה לו אביו", ברכם סבם- "שלא תהיה ביניהם קנאה ולא קטטה, כי שניהם יהיו תמיד מתחברים ומסכימים..." (ע"פ האברבנאל). "שכל התורה כלולה בעשרת הדברות, ואלה כלולות בדיבור האחרון של לא תחמוד... וראה באפרים שלא נתגאה... וראה במנשה שלא נתקנא... ועל זה נאמר: "כאפרים וכמנשה", מבלי גאות ומבלי קנאה..." (עפ"י ספר אגרא דכלה).

לכשנתבונן בספר בראשית ניווכח שהוא מלֻוה בהרבה מלחמות, מאבקים וחילוקי דעות בין אחים: קין והבל, יצחק וישמעאל, יעקב ועשָׂו, ולהבדיל - יוסף ואחיו. כל זמן שקיימים מאבקים אלו, יש קושי לכונן כראוי את עם ישראל. עם ישראל מתחיל להיווצר רק אחרי סיום המחלוקת שבין האחים. רק כאשר יש שלום אמיתי בין יוסף לאחיו, מסתיים ספר בראשית ויכול להתחיל ספר שמות, שבו עם ישראל מתהווה לעם. קודם לכן אין עַם, שכן רק כאשר יש אחווה בתוך המשפחה, ניתן ליצור עם. אפרים ומנשה הן ה'סמל' של אחווה אמיתית. הם האחים הראשונים בתורה שביניהם שׂוררת אהבה אחווה ושלום. גם כאשר יעקב אבינו שׂיכל את ידיו ונתן העדפה לאפרים על מנשה. לכן ברכת האבות מזכירה את אפרים ומנשה דווקא. האב והאם המברכים מצפים, מקווים ומתפללים שתשרור תמיד אחווה בין ילדיהם, ולכן הם מברכים אותם בברכה זו. יהי רצון שנזכה לחנך את בנינו בדרכם של אבותינו. חזק חזק ונתחזק.

אפרים ומנשה

/ הרב יעקב הלוי פילבר

הבכור והנבחר לא תמיד הולכים שלובים כאחד במקרא, ופעמים רבות ההיפך הוא הנכון, רבים המקרים בהם דווקא הצעיר הוא שנבחר להיות הבן הממשיך בעוד הבכור נדחה, כך היה אצל אדם הראשון למרות שקין היה הבכור ודווקא הנבחר היה הבל, כמו שכתב ריה"ל בספרו הכוזרי [מ"א צה] "והנה אדם הראשון הוליד בנים רבים, אך מכולם לא היה ראוי לבוא במקומו כי אם הבל, כי רק זה היה דומה לו, ומשהרגו קין אחיו מתוך קנאה שנתקנא בו על מעלה זו, ניתן לאדם שת תחת הבל, ושת דומה לאדם לכן נעשה לסגולת האדם וגרעינו, ואילו שאר הבנים לא היו כי אם קליפות". וכך לפי ריה"ל נמשך הדבר מאדם הראשון עד האבות אברהם ויצחק, כשאצל אברהם דווקא יצחק הצעיר הוא הממשיך, ואצל יצחק, הבן הנבחר הוא דווקא יעקב הצעיר. ורק בני יעקב נבחרו כולם, כמו שכתב שם: "אולם בני יעקב היו כולם סגולה, וכולם יחד ראויים לענין האלוקי לנחלה, ומאותה שעה הענין האלוקי, שעד הנה לא חל כי אם על יחידים, התחיל לשכון בקרב קיבוץ".

אלא שגם בבני יעקב, אעפ"י שכולם נבחרו שישכון בהם הענין האלוקי, גם בהם אין הבכורה והבחירה באים כאחד. "בשלושה כתרים נכתרו ישראל: כתר־תורה, וכתר־כהונה, וכתר־מלכות" [רמב"ם הל' תלמוד תורה פ"ג ה"א]. וראובן שהיה בכור בניו של יעקב לא זכה באף אחד משלושת הכתרים הללו, כתר־מלכות זכה בו שבט יהודה, כתר־כהונה זכה בו שבט לוי, ואפילו כתר־תורה, שמונח ועומד לכל אחד מישראל, אין אנו מוצאים אותו בשבט ראובן כמו שהוא נמצא בשבטים אחרים כמו בשבט לוי ככתוב: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", או בשבט יששכר שעליו נאמר: "ויששכר באהליך", עד שאמרו על שני השבטים הללו בגמרא [יומא כו א]: "לא נמצא תלמיד חכם מורה הוראה אלא או משבט לוי או משבט יששכר". וכן אנו מוצאים במדרש [ב"ר צח ד] על הכתוב: "'ראובן בכורי אתה . . . יתר שאת ויתר עז' - הבכורה היתה שלך, והכהונה היתה שלך ושלכיו שחטאת ניתנה הבכורה ליוסף, והכהונה ללוי, והמלכות ליהודה".

העדפת הצעיר על הבכור מוצאים אנו גם אצל יוסף, משני הבנים שנולדו לו ליוסף במצרים הבכור היה מנשה והצעיר אפרים, אך גם כאן לא הבכור הוא שנבחר אלא דווקא הצעיר. מנשה שהיה הגדול באחים היה יד ימינו של יוסף כמו שמובא במדרש [פסיקתא רבתי ג צג]: "אפרים היה ממעט את עצמו, אבל מנשה היה יוצא ונזקק עם אביו לעסקיו". מנשה הוא שהיה המליץ בין יוסף ואחיו [ב"ר צא ח], מנשה הוא שהכניס את שמעון לבית האסורים. מכל זה אנו רואים שמנשה היה איש ביצוע ועוזרו האישי של יוסף, ומפני זה ראה בו יוסף את ממשיכו. ואך טבעי היה כשהביא יוסף את שני בניו ליעקב הוא העמיד את מנשה לימין יעקב ואת אפרים לשמאלו, כדי שמנשה יקבל את ברכת הימין שהיא העיקרית. אך כאן נכונה ליוסף הפתעה, אביו יעקב משכל את ידיו ומניח את ימינו דווקא על ראש אפרים ולא על מנשה - מה גרם ליעקב להעדיף את אפרים על מנשה?

אולי סוד הדבר מצוי בשמותם של השנים - מנשה בשמו מייצג את תקופת הייאוש של יוסף: "ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה, כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי". ועל כן גם אם היה מנשה בכישרונו ובתכונתו איש־מעשה, אין זה מספיק כדי למלא תפקיד מנהיגותי המיועד למשיח-בן-יוסף, שתפקידו להכשיר את הדרך למשיח-בן-דוד, המנהיג מבית יוסף צריך לפעול ולהתמודד עם תקופות קשות ומתסכלות, וכדי לעמוד בכך צריך האיש להיות אופטימי ולא איש שבא לעולם באווירה של ייאוש. מה שאין כן אפרים אשר בשמו הוא מייצג את תקופת התקווה ככתוב: "ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלוקים בארץ עניי", שבהולדתו התגבר יוסף על ייאושו הקודם והחל לראות את האור שבקצה המנהרה, ואת הבן הזה, שנולד באווירה של תקוה, ראה יעקב כראוי להיות הנבחר להמשיך את דרכו של יוסף.

שכם אחד

/ הרב איתמר הרשקו

עוד בטרם בקשת יעקב, לגלות את הקץ לבניו[1]. נותן יעקב ליוסף את העיר שכם לנחלה. והוא אף מדגיש באזני יוסף, שזו מתנה על כך שטורח בקבורתו[2].

העיר שכם היא המקום הראשון בארץ, אליו מגיע יעקב. יחד עם אחד עשר ילדיו וארבע נשותיו[3]. וזו גם אותה העיר שאליה הגיע אברהם אבינו, בהיכנסו לארץ[4]. ושם נגלה לו בנבואה, כל מאורעות בניו עם העיר שכם. החל ממלחמת שני האחים, לוי ושמעון. דרך כריתת הברית בימי יהושע, בהר גריזים והר עיבל. ועד לחלוקת המלכות, שבימי רחבעם[5].

אברהם אבינו מגיע קודם לשכם. ושם הוא מתפלל על בני יעקב, שנלחמו באנשי שכם. למרות שבואו מחרן שבצפון ארץ ישראל, עוברת דרך 'דן'. שהוא המקום בו התפלל אברהם אבינו על שבט דן, לאחר מלחמת ארבעת המלכים. אך התפילה הראשונה והכניסה לארץ, היא דווקא בשכם. ועל מקום זה מדגישה התורה, שהכנעני אז בארץ. כשכבש את הארץ מחלקו של שם, ועתיד הקב"ה להחזירה לאברהם.

התורה מדגישה, שהארץ עדיין לא ברשות אברהם. למרות הבטחת הקב"ה, שייתן לו את הארץ. וכל זה משום, ש'הכנעני אז בארץ'.

ולכן כאשר יעקב מגיע לעיר שכם, הוא בא לשם כאדם 'שלם'[6]. שהרי יעקב בא להשלים, את עוון האמורי. שהוא הגורם, לאי הכניסה לארץ.

יעקב פועל להשלמת עוון האמורי. על ידי כך שהוא לא חיסר דבר, מכל המפגשים שהיו לו. הן בשנים שהוא גר בבית לבן. הן במפגש עם שרו של עשיו, והן במפגש עם עשיו אחיו. כל זאת בא, למרות שכאשר נפגש עמם - יעקב נחסר בגוף, בתורה ובממון. אך כעת כשבא לעיר שכם, הושלם מחדש. וזאת ע"י מה שגרם להם לברכו, במקום לפגוע בו. לבן ברכו בהר הגלעד. שרו של עשיו, ברכו בפנואל. ועשיו ברכו בפגישתם - 'אחי יהי לך אשר לך', כאן הודה לו על הברכות[7]. יעקב מצליח לא רק שלא להיפגע מהם, כי אם לקבל את ברכתם. ובדרך זו להוציא יקר מזולל. ודבר זה מאפשר, את 'השלמת יעקב'.

העיר שכם היא חשובה, לעניין השלמת עוון האמורי - כנעני. משום שעל העיר שכם נאמר - "דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו[8]", ומשמע ששם ישנם רוצחים. מסיבה זו נבחרה העיר שכם, להיות כעיר מקלט. העיר שכם קשורה לעניין הרצח, עוד מזמן הרצח הראשון שארע בהיסטוריה - רצח קין את הבל. בפרשה שם נאמר - "ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו[9]". על השדה שהם היו בו, ומה הייתה אותה המריבה שביניהם, רבו הפירושים[10]. אך התורה לא גילתה לנו, היכן היא אותה ה'שדה'.

בספר בראשית ישנם שלוש שדות - "השדה והמערה אשר בו[11]", שקנה אברהם בחברון מאת בני חת. "ויצא יצחק לשוח בשדה[12]" - כשהתפלל בהר הבית. וכן "ויקן את חלקת השדה[13]" - שקנה יעקב משכם במאה קשיטה. ומכיוון שהתורה אומרת שהרצח היה בַּשָּׂדֶה, משמע שזו שדה ידועה ממקום אחר. ולכן השדה בה נרצח הבל, הייתה בעיר שכם. שכן "דרך ירצחו שכמה" - ששם מקור הרצח. וזו היא "חלקת" השדה - מלשון המחלוקת שהייתה בה, בין קין והבל.

כאשר יעקב נותן את שכם ליוסף, כשכר על כך שמתעסק בקבורתו. יעקב מדגיש ליוסף, שזו העיר שכם אותה כבש מידי עשיו אחיו[14]. שעשה את 'מעשה האמורי' - זהו הרצח. ולכן יעקב נצרך לקחת בחרב ובקשת[15], את העיר שכם שהיא מקור הרוצחים. יעקב לקח זאת מידי עשיו אחיו, כשהודה לו על הברכות. תחת מה שניסה לרצחו נפש - כשם שרצח קין את הבל אחיו. ובדרך זו ניתן היה להשלים את עוון האמורי, ולהיכנס לארץ.

יעקב בוחר ביוסף, לקבל את העיר שכם. משום שהוא שלח אותו מאותה העיר, כשנמכר שם לעבד. וכאשר יעקב שלח אותו משם, זה היה מתוך העצה העמוקה של חברון. שנאמרה לאברהם, עוד בברית בין הבתרים.

בתחילת פרשת וישב נאמר, שיוסף הוא ממשיכו של יעקב אביו. ורק הוא מסוגל למלא את רצון אביו. לשבת בשלווה בארץ, ולבטל את מעשי עשיו הרעים[16].

ההקדמה הזו לכל סיפור ירידת יוסף למצרים, ותחילת השעבוד שבעקבותיו. מבהירה לנו שיוסף, הוא שטנו של עשיו. ומשכך הוא הנבחר, לרדת למצרים. ולהשלים בסופו של דבר, את עוון האמורי. שכל עוד לא יושלם עוון האמורי, לא ניתן באמת להיכנס לארץ[17].

אך למרות מה שראה אברהם, הוא לא התפלל על מעשה דינה בשכם. וזאת משום מה שיצא מעניין זה - לידתה של אסנת, אשת יוסף[18]. שתוכל להוליד עם יוסף, עוד שני שבטים במצרים - אפרים ומנשה.

כיוון שכך הוא הדבר, היה יוסף היורש של העיר שכם כולה. משום שאסנת בתו של שכם הייתה. ולאחר שנהרג אביה, היא זכתה בירושת העיר כולה. וכשנשאה ליוסף - זכה הוא בעיר שכם.

על כן יעקב אומר ליוסף, שהארץ ניתנת לו מצד הדין. שכן מוחזקת היא לנו הארץ, מאבותינו. ויש בידם לתת מתנה בארץ, כפי הנצרך. ולאחר שנתנה לו במתנה, היא נחשבת כירושה[19].

1 - ואגידה לכם (ב"ר) בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים - רש"י בראשית מט, א
2 - ואני נתתי לך לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואיזו זו שכם שנאמר (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו בנ"י ממצרים קברו בשכם - שם מח, כב
3 - "ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען... ויצב שם מזבח ויקרא לו א-ל אלקי ישראל" - בראשית לג, יח -כ
4 - "ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ" - שם יב, ו
5 - ויעבר אברם בארץ נכנס לתוכה, עד מקום שכם להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם... והכנעני אז בארץ היה הולך וכובש את א"י מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו. שנאמר "ומלכי צדק מלך שלם". לפיכך "ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת", עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם - רש"י שם יד, יח
6 - שלם בגופו שנרפא מצליעתו. שלם בתורתו, שלא שכחה בבית לבן. ושלם בממונו, מכל המתנות שנתן לעשיו - שם לג, יח
7 - רש"י שם לג, ט
8 - הושע ו, ח
9 - בראשית ד, ח
10 - רבו על העולם הבא, על החלק בארץ, על חלקו של קין באדמה
11 - בראשית כג, כ
12 - שם כד, סג
13 - שם לג, יט
14 - אשר לקחתי מיד האמורי מיד עשו שעשה מעשה אמורי - רש"י שם מח, כב
15 - שני כלי הרצח העיקריים הם - החרב בה הורגים מקרוב, והקשת בה הורגים מרחוק
16 - ד"א וישב יעקב, הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן, הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה? היה פיקח אחד משיב לו, ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו. כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה. תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן? מה כתיב למטה "אלה תולדות יעקב יוסף". וכתיב "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש". ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם. ברש"י ישן - שם לז, א
17 - ואלה של תולדות יעקב, אלה ישוביהם ולגלוליהם עד שבאו לכלל יישוב. סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו'. ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים - שם, ב
18 - כתיב "ובא אל הבית וסמך ידו אל הקיר ונשכו נחש" וכשבא יעקב לארץ אחוזתו שבארץ כנען נשכו הנחש. ואי זה הוא הנחש, זה שכם בן חמור. שהיתה בתו של יעקב יושבת אוהלים ולא היתה יוצאה לחוץ. מה עשה שכם בן חמור. הביא נערות משחקות חוצה לו, מתופפות. ויצאה 'דינה לראות בבנות הארץ' המשחקות ושללה ושכב עמה, והרתה וילדה את אסנת. ואמרו בני ישראל להורגה, שעכשו יאמרו בכל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב. מה עשה יעקב, הביא ציץ וכתב עליו שם הקדש, ותלה על צוארה ושלחה והלכה. והכל צפוי לפני הקב"ה, וירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לביתו של פוטיפרע. שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה. והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגדלה עמה כבת, וכשירד יוסף למצרים לקחה לו לאשה שנאמר "ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע" - פרקי דרבי אליעזר, פרק לח
19 - מאחר שנתנה להם לשם מתנה חזר ונתנה להם לשם ירושה - ירושלמי בבא בתרא פ"ח, ה"ב

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

3 שיטות באופן הכנת לימונדה בשבת

שאלה: ב"ה בשעה טובה ומוצלחת נולדה לנו בת בכורה. האם יש ברכה שמברכים על לידת בת כדי לבטא רגשי הלב העולה על גדותיו מרוב רגשי שמחה והודאה לה' יתברך?

תשובה: בגמרא ובהלכה מבואר שכאשר מתבשרים על לידת בן זכר, יש לברך 'הטוב והמטיב' מדין שמועות טובות שמברכים עליהם שהחיינו, ומאחר ויש כאן שני שותפים לשמועה הטובה, אבי הבן והיולדת, הרי שיש לברך 'הטוב והמטיב' - טוב לי ומטיב לאשתי.

וכן היולדת תברך (לאחר נטילת ידיים) ברכה זו - הטוב לי ומטיב לבעלי.

אמנם לא תיקנו ברכה מדין 'שמועה טובה' על לידת בת.

אך חידש המשנה ברורה שמכל מקום כאשר רואה את בתו התינוקת בפעם הראשונה יש לו לברך 'שהחיינו' וכמו שמצינו שמי שפוגש את חברו לאחר שלושים יום מברך עליו שהחיינו (וכן היולדת תברך כאשר רואה את ביתה בפעם הראשונה).

ומאחר וברכה זו היא מדין 'הרואה' אינו יכול לברך ברכה זו 'שהחיינו' מיד עם היוודע הבשורה על לידת הבת, אלא רק כאשר רואה את התינוקת בפעם הראשונה, מה שאין כן בלידת בן זכר שהברכה היא מדין 'שמועה טובה' יכול לברך מיד כאשר מקבל את הבשורה מפי צוות חדר הלידה.

ויש לדעת שיש שפקפקו על דין זה של המשנה ברורה, שאין כל כך דמיון בין המלמד לנידון, אך מכל מקום בוודאי שלמברך יש על מי לסמוך - על הכהן הגדול מאחיו - ה"ה מרנא החפץ חיים זי"ע.

שאלה: האם מותר להכין לימונדה בשבת? לסחוט לימון ולהוסיף סוכר ומים.

תשובה: השולחן ערוך פסק שמותר לסחוט לימונים בשבת, בשונה מסחיטת שאר פירות שאסור לסוחטם בשבת משום מלאכת 'מפרק' (בזיתים וענבים זהו מלאכה דאורייתא ובשאר פירות זהו איסור מדברי חכמים).

ומרן הבית יוסף כתב שני הסברים מדוע שונה פרי הלימון משאר הפירות:

א: את מיץ הלימון אי אפשר לשתות כמות שהוא אלא רק בתוספת סוכר ומים, בשונה משאר הפירות שראויים לשתייה בפני עצמם, ולכן אין על מיץ הלימון שם משקה.

ב: את שאר הפירות רגילים לסחוט לתוך כוס ריקה, ואילו את פרי הלימון רגילים לסחוט לתוך המים.

והנה בימינו היום רגילים לסחוט את פרי הלימון לתוך חביות ריקות, ואותם משווקים לאלפים ולרבבות, ולכן כתב המשנה ברורה שכבר אין היתר לסחוט לימונים בזמננו היום, שהרי הטעם השני הנ"ל כבר לא שייך, והרוצה להכין לימונדה, יניח קודם את הסוכר בתחתית הכוס ואז יסחוט את הלימון על הסוכר (בכמות כזו שמיץ הלימון נבלע בתוך הסוכר ולא צף מעליו) והרי זה כסחיטת לימון לתוך סלט שמותרת (כי משקה הבא לאוכל נחשב כמו אוכל וממילא אין כאן מלאכת מפרק שהגדרתה לפרק את המשקה ממקום גידולו) ואחר כך יוסיף את המים, וכן פסק הבן איש חי.

החזון איש חלק על המשנה ברורה ונקט שאין היתר לסחוט לימון לתוך סוכר כאשר אחר כך דעתך שהסוכר הזה ייהפך להיות משקה, שמאחר ודעתו לערב סוכר זה בתוך המשקה הרי שמתחילה חל על המיץ שם משקה.

הרב עובדיה יוסף זצ"ל כתב להתיר לסחוט לימונים באופן רגיל בשבת (כלומר גם לתוך כוס ריקה, אבל ביד לא בעזרת מסחטה) מאחר ועיקר ההלכה הוא כמו ההסבר הראשון של הבית יוסף, שכל מיץ שאי אפשר לשתות אותו בלא לערב אותו עם מים וסכר אינו נחשב 'משקה' ולכן סתם השולחן ערוך שמותר לסחוט לימנים בשבת ולא חילק כלום.

ואם כן להלכה מצאנו ג' שיטות באופן הכנת לימונדה בשבת:

שיטת המשנה ברורה והבן איש חי: יש לסחוט את הלימון על סוכר ואז להוסיף מים (ראשי תיבות ס(ו)ל"ם - סוכר, לימון, מים).

שיטת החזון איש: אין אפשרות לסחוט לימון בשבת כאשר כוונתו להכין לימונדה, ולכן ניתן להכין לימונדה בשבת רק עם מיץ לימון סחוט מערב שבת.

שיטת הרב עובדיה יוסף זצ"ל: ניתן לסחוט לימון ביד לתוך כוס ריקה ולאחר מכן להוסיף סוכר ומים ולערבב.

שאלה: בתום שטיפת הכלים של ליל שבת אני מעוניינת כבר לערוך את השולחן עבור סעודת שבת קודש בבוקר. הבעיה היא שהסכו"ם מונח בתוך המתקן ייבוש הכלים בערבוביא גמורה, ואם אני אתחיל למיין את הסכו"ם כדי לערוך את השולחן - הבנתי שיש בזה משום חשש מלאכת 'בורר'. היש פתרון לכך?

תשובה: אכן יש בזה חשש מלאכת בורר משום שאין המיון נעשה לצורך שימוש מיידי, אלא לאחר זמן, ואחד התנאים להתיר מלאכת בורר בשבת הוא 'לאלתר' כלומר לצורך שימוש מיידי.

אך הפתרון הוא להוציא את הסכו"ם מהמתקן בעודו עדיין רטוב מעט, ולהוציא אחד אחד כדי לנגב.

לאחר שהמזלג (או הסכין) בידי מותר לי להניח אותו היכן שאני רוצה.

וביאור ההיתר הוא שבכזה אופן מותר לי לשלוף סכו"ם אחד מתוך התערובת מאחר וברצוני לנגב אותו, ואחר שהוא בידי הוא כבר לא מונח בתערובת וממילא יהיה מותר לי להניח אותו היכן שארצה.

אולם אם אשלוף את הסכו"ם אחד אחד, בלי מטרת הניגוב, אלא היישר לצורך מטרת המיון, לא אוכל לטעון ולומר שאני לא בורר אלא רק שולף באקראי פריט פריט, ולא משנה לי מה יעלה בידי, ואחר שהוא עלה בידי, אוכל להניח אותו במקומו, שבאופן כזה שכל

המטרה מתחילה ועד סוף היא לצורך מיון הסכו"ם הרי זה מעשה אחד ארוך של מיון והוא אסור מאחר ולא נעשה לצורך שימוש מיידי. אבל באופן שנוטלים את הסכו"ם פריט פריט מתוך מטרה ראשונית לנגבו, ורק אחר להניחו במקום - הרי זה מותר ואין זה נחשב מיון האסור בשבת.

סיפור לשבת

לקבל ביזיונות באהבה

מסופר על רבי מאיר מפרמישלן זצ"ל, שפעם, בעודו בבית הכנסת, הגיע אחד המתפללים וביזה אותו בצורה נוראה. רבי מאיר קיבל את הביזיונות בשתיקה, ולא ענה מילה לאותו אדם. הוא לא הסתפק בזה אלא חזר לביתו, אסף מתנות רבות ומיני מתיקה, קרא לשמשו ובקשו ללכת להביא זאת לאותו אדם שביישו. אנשי הרב לא הבינו: דבר גדול עשה הרב ששתק ולא אמר מילה, ובוודאי היה משום 'מעביר על מידותיו', אבל למה לשלוח מתנות, מה, הוא עשה לך טובה?! הסביר רבי מאיר: דעו לכם, כי לפעמים יש חלילה קטרוג גדול על יהודי, ונגזר עליו להסתלק מן העולם, אלא שאז באים מליצי יושר וממליצים עליו זכות, לכך נגזרת עליו מחלה במקום מיתה. ואז באים מליצי יושר נוספים ומבקשים להקל עליו עוד, ונותנים לו ייסורים וביזיונות. אם יקבלם באהבה ולא יענה דבר - אזי יתבטל הקטרוג עליו. והוסיף להסביר, שעכשיו אם חלילה נגזר עלי לסבול ייסורים קשים, היה זה עושה לי צער ולבני ביתי. ועכשיו, כשאדם בא לבזות אותי - הרי זו טובה גדולה מאד בשבילי, בדרך זו הוא הציל אותי, לכן שלחתי לו תשורה נאה. ועוד הבהיר רבי מאיר, שצריך האדם לדעת שכשבאים עליו ביזיונות וייסורים יידע שהוריו ורבותיו פעלו זאת בעולם הבא בשבילו, כדי להצילו מנזק גדול יותר, ויקבל זאת באהבה, כדי שהעבודת הממליצים לא תהיה לשווא...

מידותיו הנאצלות של רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל - לרבי ברוך בער הייתה בת שהתארסה עם אחד מבחירי תלמידיו. לאחר כמה שבועות מאירוסיהם, החליט הבחור משום מה לבטל את השידוך. הוא שלח מכתב בו כתב כי החליט לעזוב את השידוך, אך לא הסביר מהי הסיבה. לאחר זמן, רצה אותו בחור להתמנות לרב בקהילה מסוימת. הוא הזכיר לפני הקהילה כי למד בעבר בישיבת 'כנסת בית יצחק', והיה תלמידו של רבי ברוך בער. הם התרשמו ממנו מאד, ובקשו שיביא המלצה מרבו... אותו בחור לא היסס, ופנה לרבו, שאמור היה להיות המחותן שלו, ובקש ממנו מכתב המלצה, כדי שיוכל להתקבל לרבנות. כשראה רבי ברוך בער את הבקשה - מיד כתב לו המלצה מכובדת, שם ציין שבחים רבים על אותו בחור. אך כשסיים להכין את כתב ההמלצה - לא היה רגוע, אולי לא כתב מספיק בשבחו, דהרי יש לו עדיין צער גדול ממה שעשה לבתו... לכן החליט רבי ברוך בער להתייעץ עם חשובי תלמידיו. הם הגיעו לביתו, ואז הזכיר להם את אותו בחור ואת ביטול השידוך, ואף את בקשת ההמלצה כעת. ביקש רבי ברוך בער זצ"ל מתלמידיו שיעברו על ההמלצה ויבדקו האם כתב את כל השבחים, שהרי עדיין צערו גדול, ואולי מפני זה לא כתב מספיק. התלמידים נדהמו מאצילות הרוח של רבם. לאחר שקראו - אישרו בעיניים דומעות כי ההמלצה מושלמת, ורק אז הסכים הרב להעביר את כתב ההמלצה. כששמע רבי אהרון קוטלר את הסיפור פרץ בבכי סוער...

רבי א.י.ל. שטיינמן זצ"ל ידוע היה כ'מעביר על המידות'. פעם, כשנסע לארה"ב, עמדו אנשים רבים בקבלת הפנים כדי לראות את פני הגראי"ל. או אז ניגש יהודי אל קדמת הבמה, קרוב לרב, והחל להוציא מפיו מילים מגונות על הרב. הנוכחים מיהרו להוציא את האיש מהמקום. רבי אשר וייס שליט"א, שנכח במקום, הסתכל על הרב שטיינמן באותו זמן, וראה כי אינו אומר מילה. לאחר שנרגעו הרוחות, פנה הרב שטיינמן לאחד ממלוויו ואמר: 'ה' ברך אותי שיתנו לי ביזיונות. זו ברכה הכי גדולה שיכולה להיות. כנראה היה לי כאן יותר מידי כבוד, לכן הקב"ה ריחם עלי ושלח לי ביזיונות'. מעשה נוסף שאירע עם הרב שטיינמן זצ"ל: יום אחד התפלל תפילת ותיקין בביהכ"נ איצקוביץ. לאחר התפילה, אמר לרב אחד ממלוויו: "אני מוטרד". - "מה מפריע לך? איזה סוגיה אינך מבין?" שאל הרב, אך האיש שתק, ולבסוף שאל: "זה דבר שלא היה בהיסטוריה. אבא, בן ונכד, שלושה דורות שהם גדולי הדור, מנהיגי ישראל: ה'בית הלוי', רבי חיים מבריסק והרב מבריסק זצ"ל. כיצד זכו לכך? הדבר מטריד אותי". הרב

המשך בעמוד הבא...

שטינמן עצר באמצע הדרך, נראה היה כי הוא חושב על הדברים, ואז ענה: "ה'בית הלוי' ספג ביזיונות רבים, והמשיך לעבוד את ה' בשמחה, למרות הביזיונות הקשים. על דבר כזה זוכים לשכר רב! גם ה'חפץ חיים' התפלל בסוף ימיו שיזכה לייסורי ביזיונות, שכל ימיו לא זכה לזה". רבי חיים קניבסקי שליט"א אמר פעם לבנו, שמאז שהוא היה צעיר - מעולם לא שמר טינה בליבו, ותמיד היה ניגש למי שפגע בו והיה אומר 'אין לך מה לדאוג, אני מוחל בלב שלם'.

לפני שנים, בזמן ההפגזות על ירושלים, חיתה אישה שכולם קראו לה 'יענטל'ה המשוגעת'. אותה אישה עומדת היתה בדרכים, ומשפילה את כל העוברים ושבים. לא לכולם היתה אומרת אותם דברים, היא ידעה להתאים לכל אחד את מילות הגנאי המתאימות לו, וכמובן הכל בקול רעש גדול. למלמד בחיידר הייתה אומרת מה אומרים עליו ב'חיידר', לראש ה'כולל' - מה חושבים עליו האברכים, וכן על כל אחד ואחד. בשעת המלחמה, כשהתעופפו פגזים, התחבאה יענטל'ה המשוגעת מאימת הפגזים באותו מקלט בו שהה אף האדמו"ר מזוויעהל - רבי גדליה משה גולדמן זצ"ל. כשהפגזים התעופפו - היא שתקה, אך בין לבין היא התחילה ב'פגזים' משלה... לא גמרה להשפיל ולבזות את הנמצאים במקלט. האנשים ששהו שם לא יכלו לסבול את הדבר, והחליטו שבהפוגה הבאה - יעבירו אותה למקלט אחר. לפני שעשו זאת שאלו את דעת האדמו"ר, האם מותר להעבירה למקלט אחר, יען כי יושבת היא כאן ומבזה את כולם. הרבי ענה שוודאי מותר, אך לפני שעושים זאת - הוא רוצה לספר סיפור מאביו, רבי שלומק'ה זצ"ל. כשהרבי היה בגולה, היתה לו אחות שחלתה במחלה אשר בעטייה הגיעה למצב של סכנת נפשות בכל פעם שהחום שלה עלה. יום אחד עלה חום גופה ל- 40 מעלות, ולא הצליחו להוריד החום. הרופאים שהוזעקו לא הצליחו לעזור, והודיעו לבני המשפחה כי סופה קרב... אביו, רבי שלומק'ה זצ"ל, התעטף במעיל ורץ החוצה. אשתו שאלה לאן הוא הולך, והוא השיב בחופזה כי הולך הוא לחפש ביזיונות. הוא היה ממונה על שכר לימוד, ומתוקף תפקידו ניגש לאישה מסוימת ואמר לה משהו. בתגובה, יצאה האישה אחריו והתחילה לצעוק עליו בקולי קולות. תוך רגע התאספו אנשים רבים וניסו להבין על מה הצעקות. ר' שלומק'ה 'נשם עמוק' את הביזיונות, ומיד חזר הביתה. בשובו הבית אמר לבני המשפחה כי בס"ד לא יקרה לילדה דבר. ואכן כך היה, החום ירד והבת ניצלה. ואז פנה האדמו"ר לשוהים עמו במקלט, ואמר: מותר לכם להוציא האישה אם היא מביישת אנשים, אך הקב"ה שלח לנו אותה כמתנה, שהרי ע"י ביזיונות נפדים ממות, האם כדאי שנוותר על מתנה כזאת דווקא עכשיו?!

('מידות טיש' 'ואוצר הסיפורים למחנכים')

שביבים / שאול שיף

על כוחו של חיוך

/ רבי ראובן אלבז שליט"א

חז"ל (כתבות קיא ע"ב) למדו מהפסוק 'חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב' (בראשית מט, יב) "טוב המלבין שיניים לחברו יותר ממשקהו חלב, שנאמר: 'ולבן שנים מחלב', אל תקרי לבן שנים אלא ליבון שנים". החיוך שאדם מחייך לחברו, חשוב יותר מליטר חלב שיתן לו...

חיוך לא עולה בכלל כסף, אבל הוא יותר חשוב מאוצרות כסף וזהב. חיוך אפשר לתת לעשירים וגם לעניים, לקטנים וגם לגדולים. נתינת חיוך אינה מצריכה מאמץ גדול וגם לא השקעה של זמן. בשבריר של שניה אמרת לאדם שלום עם חיוך, והענקת לו בכך הרבה מאד!

שמעתי בשם הקדוש הרב ישעיה קרישבסקי הי"ד [שנרצח ביד ישמעאלי בן עולה, בשבתו בתחנת האוטובוס] ביאור נחמד מדוע טוב מלבין שינים לחברו יותר ממשקהו חלב, כי לפעמים רוצים לתת לאדם חלב, אך הוא אינו יכול לשתותו משום שכעת הוא בשרי, ועליו להמתין שש שעות, מה שאין כן חיוך - אותו נתן להעניק לזולת בכל עת ובכל שעה, בלי שום הגבלה...

פעם התקיים דיון מעט יוצא דופן לפני רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, שכיהן כראש ישיבת "פורת יוסף" אחר פטירת הגאון רבי יהודה צדקה. אדם אחד איבד את מקום עבודתו, ובמשך זמן רב חיפש עבודה ולא מצא. לבסוף התחיל לעבוד כמלווה של ילדים בהסעה לתלמוד תורה. העבודה הזאת, שלא הורגל בה, היתה קשה לו. ילדים הם ילדים, פתאום זה קופץ וזה משתולל, זה צועק וזה בוכה, זה מושך לו את המעיל, וזה... ילדים יודעים לנצל הזדמנויות, הם מרגישים בחוש מתי המבוגר האחראי עליהם נתון בחולשה, ולא יכול להשתלט עליהם. היה קשה מאד, והאיש הרגיש עצבות וכאב. הוא לא היה יכול לעזוב מאחר והיה זקוק ביותר למשכורת, אבל התסכול שלו הלך וגדל...

יום אחד ישבו המלווה והנהג ושוחחו על עניני עבודה. אמר הנהג למלווה: "אתה צריך לפתוח ולסגור את הדלת בעת הצורך. זה חלק מתפקידך". באותם ימים, לא היתה אפשרות לפתוח את דלת הטנדר בלחיצת כפתור. צריך היה לקום ולגשת אל הדלת, ולפתוח

אותה באפן ידני. המלווה לא הסכים. "מה פתאום שזה יהיה תפקיד שלי? אתה הנהג, ואתה צריך לעשות זאת! גם ככה העבודה הזאת קשה מדי". הנהג והמלווה לא הצליחו להגיע להסכמה ביניהם, ובאו לדין תורה אצל הגאון רבי בן ציון אבא שאול. לאחר ששטחו טענותיהם לפניו, אמר הרב אבא שאול למלווה: "אתה יודע איזו זכות עצומה יש לך כשאתה פותח את הדלת? דע לך, שבכך אתה פותח את דלת ההיכל להכניס ספר תורה! הילד הזה, שבא עכשיו ללמוד את התורה הקדושה, הוא ספר תורה חי, והדלת של הטנדר הרי היא כדלת ההיכל. איזו שמחה גדולה צריכה להיות לך, שאתה זוכה למעמד הזה!". שמע המלווה את דברי הרב, ולבו נמלא שמחה. שוב לא הסכים לוותר על המצווה הגדולה שנפלה בחלקו.

מאותו יום היתה בו רוח חדשה. כל ילד שעלה לטנדר התקבל במאור פנים גדול ובברכת "ברוך הבא, כמה טוב לראות אותך היום!". המלווה הרבה לחייך אל הילדים, חיוך אמיתי מתוך הלב, והילדים אהבו אותו. במהלך הנסיעה היו שרים שיר לכבוד כל אחד מהילדים, וכך התנגנו בטנדר "טוב לי תורת פיך", "כי מציון תצא תורה", "הושיעה את עמך וברך את נחלתך"... איזו שמחה היתה לילדים. לעתים גם היה מספר להם תוך כדי הנסיעה סיפורי צדיקים.

ימים ספורים לאחר התפנית הגדולה, פגש אבא אחד את המלווה בבית הכנסת, בתפלת המנחה. אמר האב למלווה: "שמעתי שיש מלווה חדש להסעות. האם זה אתה?". "כן," ענה המלווה, "זה אני. יש בעיה? עשיתי משהו לא בסדר?". "דע לך," אמר האב, "הבן שלי לא הסכים ללכת לתלמוד תורה, וכל יום מחדש היתה לנו בעיה אתו. בימים האחרונים הילד ממש שמח לצאת לתלמוד תורה. כל בוקר הוא מבקש שייקחו אותו כבר להסעה... "לא הבנו מה קורה. שאלנו את הילד מה השתנה, והוא ספר שיש מלווה חדש בטנדר, דוד טוב שמאד אוהב את הילדים, שר עימם שירים ומספר להם ספורים יפים"...

ראו עד היכן כוחם של חיוך ומאור פנים.

על הפסוק 'כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה' (בראשית יא) ה"אור החיים" הקדוש מבאר על פי דברי הזוהר הקדוש שכדי שיזכו ישראל להיגאל מהגלות הרביעית, זו גלות אדום בה אנו מצויים - צריך שתהיה בידם מצות לימוד תורה, כי בלי עסק התורה, יתעכב הגואל מלבוא.

דבר זה רמז הכתוב באמרו "כבס ביין לבשו" - כוחו של מלך המשיח בא מכך שישראל עוסקים ביינה של תורה, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק בשיר השירים (ב, ד): "הביאני אל בית היין וכו'" - "אמרה כנסת ישראל: הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין, זה סיני, ונתן לי שם דגלי תורה ומצוות ומעשים טובים, ובאהבה גדולה קבלתי אותם". הרי ש"יין" רומז לתורה, ורק באמצעות התורה נוכל לזכות למלך המשיח, הרמוז במילה "לבושו", שהוא כנוי למלכות.

זה תפקידנו כיום, להרבות עוד ישיבות, עוד תלמודי תורה, עוד קהילות קודש שבעלי בתים יושבים ולומדים שם. כי אם רצוננו לקרב את ביאת הגואל, הרי זה רק בריבוי תורה.

יש 'רעב' לתורה. כמו שאמר הנביא (עמוס ח, יא): "הנה ימים באים נאם ה' אלוקים והשלחתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'".

באו אלי נערים צעירים, בני שלש-עשרה - ארבע-עשרה, ואמרו לי שרצונם ללמוד תורה. ספרו לי כי הם לומדים בבתי ספר רחוקים מתורה, ושם זה ממש 'ג'ונגל', ה' ירחם. התחלתי לבכות, שאלתי אותם האם הם רוצים לעבור ללמוד במקום אחר, והם אמרו לי שההורים מתנגדים אף שהם מאד רוצים. אמר לי אחד הנערים בדמעות: "הרב תתפלל עלי, אני רוצה ללמוד בקדושה!". צריך רק לאסוף את הצעירים הללו ולהביאם ללמוד. אנחנו צריכים להכין את ה'לגיון' של מלך המשיח. כאשר הוא יגיע, כולנו נרכין ראש לפניו ונאמר לו: 'מלכנו, רצוננו לשרת אותך!' עצם הרצון שלנו להרבות עוד ועוד חיילים לתורה, כבר מקרב את הגאולה. כל אחד ואחד המתעסק ביינה של תורה, בעמל התורה והפצתה בעולם, יש לו חלק בקרוב ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

(מתוך הספר 'משכני')

■ מיומנו של הרב אליעזר שורק שליט"א

בפרקים הקודמים הארכנו מאד לבאר עד כמה חשובים החום והנעימות לגידול וחינוך הילדים, אך יחד עם זאת, יש להיזהר ממכשול נפוץ אשר עלולים להיתקל בו בעניין זה. נכון אמנם שהאב צריך להעניק לילדיו אהבה רבה, אך בד בבד עליו להיזהר לבל יאבד את מעמדו כאב ומנהיג. טוב ויפה הוא לנהוג עם הילדים בחביבות ונעימות, אך אין לבלבל בין חביבות לבין ירידה לרמתם של הילדים. כשם שהילד זקוק לחיבה, כך הוא זקוק גם לדמות סמכותית ומכובדת שתעמוד בראש המשפחה. כאשר ילד מרגיש שהאב הוא כאחד מחבריו, הדבר מהווה סכנה גדולה לכל מערכת החינוך. הדרך לשמור על מעמד האב אינה לדרוש מהילדים כבוד, אלא שהאב יכבד את עצמו. אדם צריך לזכור שהוא לא חבר של ילדיו - אלא אביהם! אל לו לרדת לרמתם ולהתווכח עימם על שטויות, ואסור לו לזלזל בעצמו בפניהם. היחס של האב לעצמו הוא זה שיקבע את יחס ילדיו אליו. חשוב לשים לב, שאב או מחנך המתווכח עם הילד ברמתו מוריד את ערך עצמו בעיני הילד. אסור שיתנהל עם ילד ויכוח תינוקי, בסגנון של "כן נכון! לא נכון! כן נכון! לא נכון!". יש לשמור על קור רוח, לשמוע את טענות הילד, ולומר לו בשקט אך בהחלטיות: "שמעתי אותך, החלטתי כך וכך, נקודה".

מרן הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל אשר היה מחנך גדול, הביע אי שביעות רצון מכך שנהוג לאחרונה שמחנכים הולכים לטיולים יחד עם תלמידיהם, באופן שהרב מוריד את כבודו ומשחק עימם בצורה זולה. מדוע? כי בטיול תמיד קורה שהמחנך מוריד מעט את רמתו, ודבר זה עלול להמעיט את השפעת המחנך על תלמידיו. כשנסעתי פעם באוטובוס, ניגש אלי אדם לא מוכר וביקש רשות לשאול שאלה על חינוך ילדים. ילדיו מתחצפים אליו, והוא אינו יודע מה לעשות... כיון שילדו ישב על ידו, לא רציתי לומר את מה שעל ליבי, ועל כן השבתי רק שזהו אחד מסימני עקבתא דמשיחא - חוצפא יסגי. כעבור מספר דקות קם הילד ממקומו, ואז שאלתי את האיש בשקט האם הוא הולך בבית בצורה לא מכובדת - מבחינת צניעות, או מרים את הטון באופן לא מכובד וכדומה. הוא צחק ואמר: "בוודאי". "נו", אמרתי לו, "מה אתה רוצה מילדיך? אם אינך שומר על נכבדות מינימלית של אב, מדוע שהם יחושו כלפיך כבוד כל שהוא?" אמנם, אף על פי שהעיקר תלוי ביחס האב

לעצמו, אם שמים לב שילד אינו מבין את ההבדל שבין אב לחבר ומדבר עם אביו כאילו היה בן גילו, אפשר וצריך להניח בפניו את הגבול. בדרך כלל מספיקים כמה משפטים חייכנים, כדוגמת: "זה בסדר שאתה חושב כך, אך עליך לזכור שנולדתי עשרות שנים לפניך...". ניתן בהחלט גם להזכיר לילד שיש בתורה מצוות כיבוד אב, ושיש צורה מסויימת איך מדברים עם הורים. בית שיש בו הערכה אמיתית לאב, קל הרבה יותר לחנך בו ילדים; אך מלבד זאת, ילדים אלו יוכלו יותר בקלות לגדול יהודים יראי שמים. היחס אל הקדוש ברוך-הוא מושפע מאד מהיחסים שבין האב לילד, וכאשר יש לילד כבוד אל האב - יהיה בו גם כבוד כלפי שמים. וכבר ביארו גדולי עולם, שמטעם זה נמצאת הדיברה "כבד את אביך ואת אמך" בין חמשת הדיברות הראשונות, העוסקות בבין אדם למקום. כאמור, הערכה נכונה להורים אינה כזו הנכפית על הילדים בכח, אלא זו הנובעת מכך שהאב הוא אכן אדם מכובד, היודע שהוא מבוגר ונוהג בצורה מתאימה. עינינו הרואות, שבבתיהם של תלמידי חכמים גדולים - למרות שהם נהגו כלפי ילדיהם בחביבות וברוך - שרר תמיד כבוד עמוק כלפי האב. הנכבדות האמיתית של תלמיד חכם יצרה אצל הילדים יחס של כבוד והערצה כלפיו. לפני עשרות שנים, שימש אבי מורי זצ"ל כחבר ועד ההורים במוסד החינוכי הראשון שהוקם בבני-ברק לבנות, בשכונת 'זכרון מאיר'. [אביו, הרב משה טורק זצ"ל היה מורי ורבי בכיתה ח', בבית הספר יסודי התורה בתל אביב. הוא היה מורה בעל שיעור קומה והיה נדיר לראות אותו מכה תלמיד. ומדובר בתקופה שבכל בתי הספר היו מכים תלמידים ללא רחם...] באסיפה הראשונה שהתקיימה עם המנהלת, דנו בעקרונות החינוך ובקווי האופי שילוו את המוסד. בתוך הדברים, סיפרה המנהלת את המעשה הנפלא הבא. אחת המורות שאלה את הבנות בכיתה: "לו יבקשו ממכן להציע מי יהיה המשיח, במי תבחרו?" כמעט כל הבנות שתקו והביטו במורה בתימהון, אך בת אחת ענתה בביטחון: "אם היו שואלים אותי, הייתי אומרת שזה אבא שלי..." מי היה אביה של אותה ילדה? היה זה הגאון רבי ברוך רוזנברג זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקה. דמותו המיוחדת נחשבה בעיני ילדיו גדולה ומכובדת עד כדי כך, שלא היה לביתו כל ספק כי הוא יכול להיות המלך המשיח! הרה"ג אברהם דב פינסקי שליט"א, נכדו של הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל, סיפר בשם אימו על עונש גדול שקיבלה פעם מאביה. היה זה כאשר אמה ציוותה עליה לעשות דבר מה, והיא סירבה. כשחזר רבי אליהו לבית ושמע על כך, הוא הודיע לה שבתור עונש על המעשה, מהיום היא לא תוכל לצחצח לו את הנעליים... האם סיפרה שהיה זה עונש חמור, ושהיא בכתה והתחננה לשוב לתפקידה... כה גדולה היתה חשיבותו של רבי אליהו בעיני ילדיו! כמובן, לא כל אחד יכול להגיע לרמה כזו. אך כוונתנו להראות במעשה זה את הכיוון: אב שהוא באמת מכובד, מחשיב את עצמו לבן תורה ונוהג כאדם מבוגר בשליטה עצמית, יזכה בקלות שגם ילדיו יתייחסו אליו בהערכה דומה.

משרת החינוך: "גם כי יזקין לא יסור"

להלן נזכיר מספר נקודות חשובות נוספות, הנוגעות לענייני החינוך: כאשר מדברים על חינוך, בטרם כל יש לשים לב לשאלה פשוטה: מה בעצם אנו רוצים להשיג. פעמים רבות הורים נתקלים בבעיה אצל הילד ומנסים לחנך אותו, בלי לתת את הדעת כלל לשאלה הבסיסית, האם אכן הם אמורים לחנך כדי לפתור בעיה זו! אם לוקחים בחשבון שעיקר החינוך נועד כדי להכין את הילד לחיי תורה ומצוות כשיגדל, שאלות מסויימות הנוגעות לחינוך מאבדות הרבה ממשמעותן. למשל: ישנן התנהגויות שמופיעות אצל ילדים רבים בגיל צעיר, ונעלמות ככל שהילד גדל. לפתוח מלחמת עולם עם ילד רק בגלל בעיה שולית שממילא תעלם מעצמה, זו כמובן טעות ממדרגה ראשונה. נביא דוגמא פשוטה לדברים. סיפר הגה"צ רבי יוסף ליס זצ"ל, שפעם השתתף באסיפה שהתקיימה בבית מרן הרב מבריסק הגרי"ז סולוויצ'יק זצ"ל. יחד עם גדולי ירושלים שנכחו במקום, שהה בחדר גם ילד בן שנתיים וחצי... היה זה נכדו של הרב מבריסק, אשר אימו נאלצה לצאת לשעה קלה, וביקשה מהרב לשמור עליו עד שתשוב. בסוף השולחן היה מקום פנוי, והכיסא שעל ידו עמד ריק. הילד ראה בכך כר נח למשחקים: הוא טיפס על הכיסא, משם עלה על השולחן, ואז זחל לאורכו עד שהגיע אל מקום מושבו של מרן הגרי"ז... הרב נטלו בשתי ידיו, ליטפו והורידו אל הריצפה. ראה הפעוט כי טוב, אץ רץ אל הכיסא הריק, ושוב טיפס ועלה וזחל... הרב שוב הורידו אל הריצפה ברכות, בלי לגעור בו ובלי לומר לו דבר. אחד הנוכחים במקום לא יכול היה לשאת את התנהגותו של הילד, ולאחר שהדבר חזר ונשנה מספר פעמים, העיר בשקט: "מדוע הרב אינו נוזף בו, הרי יש לחנכו שלא יעלה על השולחן"... מרן הגרי"ז שמע את הערתו, והתשובה שאמר אז מהווה יסוד נפלא שראוי לשננו: "זה אינו חינוך! חינוך פירושו לחנך את הילד היום, כדי שיהיה מחונך כשיגדל. אך כשתינוק זה יגדל הרי ודאי הוא לא יזחל על השולחן, ואם כן אין כל צורך לחנכו. אלא מאי, אנחנו כעת לא רוצים שהוא יפריע לנו, זו אינה סיבה לסטור או לנזוף בילד..."

יסוד זה מפורש הוא בלשון הפסוק במשלי, אותו כבר הבאנו לעיל: "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה". כלומר, תכלית החינוך היא להשפיע על מעשי הילד כשיגדל! אך אם אין למעשיו כיום כל נזק לחינוכו בעתיד, אין זה באמת שייך לסוגיית החינוך. כמובן שלעיתים מותר להגביל ילד או לאסור עליו מעשים מסויימים גם מסיבות אחרות, אולם יש לזכור שלא זהו חינוך. המחנכת הידועה, מרת ק. מונק ע"ה, שניהלה במשך שנים רבות את מוסד הילדים 'בתי אבות' שעל ידי ישיבת פוניבז', סיפרה פעם לאבי מורי זצ"ל, שבימיו הראשונים של המוסד עלתה הצעה להשקיע בשתילת צמחים ברגב האדמה שבחצר המוסד, כדי ללמד את הילדים כיצד לטפל ולטפח אותם בצורה מיטבית, וכך תהיה עיסוקם בתעסוקה המפיקה תועלת, ולא בפעילויות ילדותיות שונות. ההצעה נשמעה די קוסמת והגיונית, עד שהיא עלתה על שולחנו של הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל, משגיח ישיבת פוניבז', שדחה אותה על הסף. הרב דסלר הסביר, שלפני כל פעולה שמעוניינים לפעול עם החניכים, יש קודם להתבונן ולשקול היטב את ההשלכות שעלולות לצאת ממנה בעתיד. כיצד היא אמורה להשפיע על החניכים, וכיצד היא תתפרש אצלם כשיתבגרו ויעמדו ברשות עצמם. כאן במקרה זה, אמר הרב דסלר, ישנו סיכון מסויים שהילדים יתחברו יותר מדי לעיסוק הזה של שתילת הצמחים, וככל שיתבגרו החשק להתעסק בזה רק ימשיך ויגבר. לכן עדיף דווקא להעסיק אותם בדברים של מה בכך, כדי שכאשר יתבגרו יבינו בשכלם שכבר אין הגיל תואם להתעסק בדברים כה קטנוניים.

(מתוך הספר 'אוצרותיהם אמלא')

מגודל המשמעות של קיום מצוות

/ המגיד רבי שלמה לוונשטיין שליט"א

'הכסף איננו פסגת השאיפות, ובסולם הערכים היהודי קיימים דברים ערכיים יותר, אשר שווים גבוה בהרבה ממנו'. חינוך זה העניק הרבי מטשרנוביל לרב יצחק איזנבך, בהיותו ילד רך בשנים, באירוע שהותיר בליבו של הילדון רושם בל ימחה, והוא נשאו בערגה במשך כל ימי חייו, כפי שסיפר בנו, הרב אברהם איזנבך משכונת גבעת שאול בירושלים, בספר "בנתיבות המגיד". ומעשה שהיה כך היה: הרב יצחק איזנבך נולד למשפחה ירושלמית חרדית נודעת. בשחר ימיו היה ילד פעיל ועליז שהפך את רחובות העיר וסמטאותיה למגרשי משחקיו ותעלוליו. היה זה ביום השבת, בשעת אחר הצהרים. איצל'ה עשה את דרכו אל הכותל המערבי, כשהוא חולף בשער יפו ועובר בעיר העתיקה דרך רובע מאוכלס בערבים למכביר. רגליו נשאו אותו בסמטאות המפותלות והבלתי מרוצפות, בין חנויות ובתי קפה שוקקים ציבור ערבי מכל הגילים. לפתע צדו עיניו מטבע זהב נוצצת על הקרקע בצד הדרך. ערכה של מטבע כזו היה כה רב, עד כי אפשר היה לכלכל באמצעותה משפחה מרובת ילדים כמו שלו במשך שבועיים ימים. גדולה היתה הדחקות בביתו והילד התרגש מן האפשרות הטמונה במציאה זו לסייע למשפחתו המתלבטת קשות בכלכלת. היטב זכר איצל'ה שעקב קדושת השבת אסור לו להרים את המטבע, שהיא בגדר מוקצה, על כן הניח את רגלו על המטבע כדי להסתירה מעין רואים, והחליט לעמוד כך עד צאת השבת, מועד בו יוכל ליטול אותה ולהביאה להוריו. עדיין נותרו ארבע שעות עד צאת השבת, זמן שאולי היה מהווה בעיה לגבי ילדים אחרים בגילו, אך הילד הנחוש בדעתו לא ראה כל קושי בהמתנה מעין זו. כך ניצב לו הילד ברחוב הערבי למעלה משעה, והנה לפתע התקרב אליו נער ערבי ושאל אותו מדוע הוא עומד כמו פסל ואינו מש ממקומו. תחילה לא השיב איצל'ה דבר, אך הנער המשיך לחקור אותו הוא ענה לו בתמימות ילדותית: "יש לי משהו מתחת לרגלי שאסור לי להרים מפני שהיום שבת. אני שומר על זה, ומחכה עד אחרי שבת כדי שאוכל...". עוד בטרם סיים איצל'ה את משפטו, הדף אותו הנער הערבי והפילו ארצה, גחן במהירות לעבר המטבע, חטף אותה ונמלט. איצל'ה שכב המום על הקרקע ועד שהתאושש והתרומם, כבר הספיק הנער לדלג מעבר לגדר ולהעלם מן העין. איצל'ה ידע שיהיה זה חסר תכלית, ואפילו מסוכן, לרדוף אחרי נער ערבי בעיר העתיקה. בשעת אחר-צהרים מאוחרת עשה הילד המדוכדך את דרכו חזרה לעבר בית המדרש של הרבי מטשרנוביל, הרב נחום טברסקי, שם נהג אביו להתפלל מנחה ולאכול סעודה שלישית. בדרך כלל היה זה תפקידו של איצל'ה לסדר את הכיסאות, לערוך את השולחנות ולהגיש את המזון עבור כל הסועדים במחיצת הרבי, אך הפעם חרג ממנהגו והצטנף לו בפינה בחוסר מעש. הרבי מטשרנוביל, שחיבב מאד את הילד, הבחין שמשהו אינו כשורה. הספסלים והכיסאות נותרו באי-סדר והוא תר בעיניו אחרי איצל'ה. הרבי ראה את הילד העצוב היושב לו לבד בקרן זוית. ניגש הרבי אל הילד ושאל אותו: "מה קרה היום? אתה נראה כל כך עצוב. כולנו זקוקים לך לעריכת השולחן". סיפר איצל'ה לרבי את קורותיו באותה שבת והביע את עצבונו הגדול על הזדמנות הפז שהוחמצה. הרבי הקשיב בתשומת לב, ואז נטל את ידו של הילד ואמר לו: "בוא איתי אל השולחן עכשיו, אחרי צאת השבת בוא בבקשה אל ביתי". במוצאי שבת יצא הילד יחד עם הרבי לעבר ביתו, שהיה צמוד לבית המדרש. שם, בבית, פתח הרבי את מגרת שולחנו והוציא ממנה מטבע זהב, דומה לזו שראה הילד בסמטה בעיר העתיקה. "הנה, המטבע הזו שלך", אמר הרבי, "אני נותן לך אותה בתנאי אחד: מבקש אני כי תיתן לי את שכר המצווה שקיימת היום". הילד הנרגש הביט אל הרבי ושאל בתדהמה" "הרבי רוצה את שכר המצווה תמורת המטבע?" "כן", השיב הרבי. "היום קידשת שם שמים באופן בולט בכך שלא הרמת את המטבע בגלל קדושת השבת. הנה לפניך מטבע זהב אחרת. שלך היא. אני מבקש רק את שכר המצווה". איצל'ה היה המום. האומנם הייתה זו מצוה כל כך גדולה? האמנם היה ערכה כה גדול? הוא הביט במטבע הזהב וחישב במהירות כל מה שאפשר לקנות באמצעותה עבור משפחתו. הוא נשא עיניו אל הרבי ואמר: "אם כה גדול ערכה של המצווה, הרי שהמצווה אינה עומדת למכירה". גחן הרבי לעבר הילד ונשק לו במצחו. במשך שנים רבות אחר כך, נהג ר' יצחק לספר לילדיו ולנכדיו שהלקח הזה, אותו למד בילדותו מהרבי מטשרנוביל, המחיש לו יותר מכל מה שלמד במשך שנותיו בעתיד, את גודל המשמעות של קיום המצוות.

שותפות יששכר וזבולון

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים" מבאר רבינו אור החיים, יציאת אמו על ידי נעירת החמור. כלומר, נעירת החומריות שבאדם, היא שגרמה ללאה לצאת לקראת יעקב, ולכן "רובץ בין המשפתיים" שאינו מיושב תמיד במקומו. ולכן בני התורה שהם ענפי יששכר, יהיה דרכם להסתובב מעיר לעיר. כי המעשה שאינו נכון והגון, כגון לאה שיצאה לקראת יעקב, שלמראית העין אינו מדרך המוסר, גם המעשה היוצא ממנו יהיה בדומה לו. ובכל זאת "וירא מנוחה כי טוב", שאינם רוצים אלא בנועם עמלה של תורה. שאין טוב אלא תורה, והטעם בזה הוא, שעריבות הגוף לאכילה או לשתיה, אינו נובע מצד עצמו דהיינו מצד טוב המאכל או השתיה. אלא מצד שהגוף הוא כלי ריקן העומד להתמלאות, שכן הטביע בו השי"ת. ולכן כאשר גוף האדם יהיה שבע, יהיה מואס אפילו במאכלים הטעימים לו ביותר. וזהו שאמר הכתוב (משלי כג) "פתך אכלת תקיאנו" פירוש, הלחם של העוה"ז אם אכלת אותו אחר כך תקיאנו, כי לאחר ששבעת יהיה

מאוס בעיניך להכניסו לתוך פיך. וכן הוא בכל התאוות הגשמיות אשר נראים טובים ויפים בעיני האדם, אינו אלא יופי חיצוני אשר נראה טוב לאדם כדי להטעותו. אבל הטוב והמתוק האמיתי, הוא של עולם העליון. ולזה אמר "וירא מנוחה כי טוב" כלומר, העולם הבא הנקרא עולם המנוחה היא הטובה והנעימות האמיתי, ולא העולם הזה המדומה נעים וטוב. "ויט שכמו לסבול" צער העולם הזה, "ויהי למס עובד" שהוא עצמו נתפנה לעבוד את ה' עבודת הקודש העריבה והנעימה.

עוד ירמוז "ויהי למס עובד" שכל הנבראים יעלו לו מס לפרנסתו ויעשוהו לבן תורה. וכמו שמצינו אצל יששכר שהיה זבולון עובד אותו, וכן בכל דור ודור, עכ"ד. וכאן ראוי להעתיק את דברי רבינו בספר דברים (לג, יח) על הפסוק "שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהליך", הגם שבעניני העולם הזה אין לשמוח, שונה הוא יששכר שראוי הוא לשמוח ביציאתו מבית המדרש להתעסק בסחורה. כיון שתכלית יציאתו היא בכדי שיוכל לספק ליששכר את כל צרכיו, על מנת שיתעסק בתורה ובעבודת ה' בלא שום טירדת הפרנסה. עוד אפשר לבאר, בנוהג שבעולם אין היוצא לסחורה שמח, כיון שאינו יודע אם יצליח דרכו אם לאו. שונה הוא זבולון ששמח כבר מעת יציאתו לסחורה, כי ברור הוא שיצליח בכל מעשה ידיו. כי "יששכר באוהליך" שליח מצוה אתה לזון את יששכר שהם לומדי התורה. וכינה הכתוב אוהל יששכר בשם אוהל זבולון, כי הוא הבונה את אוהל יששכר על ידי תמיכתו הגשמית על מנת שיוכל להתקיים.

ומה שכינה הכתוב את בית יששכר לאוהל, כיון שאין עושים את דירתם בעולם הזה קבע אלא עראי, כי עיקר דירתם של עוסקי התורה הוא בית עולמים, דהיינו בית המזומן להם לחיי העולם הבא. או יבואר ל' אוהל מרמז על השכינה, אשר דרכה להאהיל על יששכר בגלל שעוסקים בתורה, וגם על זבולון הגם שעוסקים בתורה, כיון שמסייעים לעמלי התורה ללמוד מתוך נחת וישוב הדעת בלא עול הפרנסה.

והנה בטעם הדבר שהקדים הכתוב את זבולון ליששכר, כיון שכל קיום התורה של יששכר היא בזכות תמיכתו של זבולון. וכמו שכתב הספורנו (פסוק יג) הנה עבודת האל יתברך בהשתדלות העוסק בתורה, תהיה מיוחסת לשניהם ויזכו כולם לחיי העולם הבא, ע"כ. וכן הוא בפירוש רש"י (דברים לג, יח) בשם המדרש (ב"ר צט, ט) ע"ש. ולפי זה יש לבאר טעם הדבר שלא אמר משה "לישששכר אמר" כדרך שאמר לשאר השבטים, כיון שאין קיום ליששכר אלא בזכות תמיכתו של זבולון. ולכן אמר אמירה אחת לזבולון ויששכר, להורות להם על החשיבות של שניהם כאחת, כי אי אפשר לזה בלא זה. יששכר לא יוכל לעסוק בתורה, אם זבולון לא יספק לו כל צרכיו הגשמיים. ומאידך זבולון לא יצליח בעסקיו אם לא יתמוך בעמלי תורה.

היהדות חוזרת למרקש - וגם היהודים

רק כמאה יהודים נותרו במרקש, רובם מבוגרים מאוד - אבל בשנתיים האחרונות קורה שם משהו: החלטת המלך לשפץ את המלאח - הרובע היהודי העתיק - ולהחזיר לו את שמו, הביאה לגל של תיירות, ויוצאי מרוקו חוזרים לבקר בה: "בחגים התפללו פה חמישים אלף ישראלים. בחיים לא ראיתי פה כל כך הרבה יהודים".

בעבר הייתה פה עיר שוקקת יהודים, פנינה תיירותית, שננטשה לאחר קום המדינה. מחמישים אלף היהודים שחיו בה בשנת 7491 נותרו במרקש שבהרי האטלס מאה בלבד, מבוגרים ברובם, ולא פעם הם מעידים כי אפילו מניין אין להם. אבל מהפך קורה שם, והעיר מתעוררת לתחייה בשנתיים האחרונות כשמבקרים יהודים - רבים מהם ישראלים - נוהרים אליה כדי לשוב ולחיות את אוצרותיה התרבותיים וההיסטוריים.

"אתם נכנסים כעת לבית הכנסת האחרון במלאח" - הרובע היהודי העתיק של מרקש, בלב העיר העתיקה. הדובר הוא יצחק אוחיון, המדריך בהתלהבות קבוצת תיירים בחצר בית הכנסת של לזאמה. "מבקרים רבים מגיעים מישראל. לא תאמינו איזה ביקוש יש לזה", מוסיף ז'וביאל בן ה-63, בעל חנות כלי מתכת סמוכה.

המתחם ובו בית הכנסת לזאמה של מרקש נוסד בשנת 1492, בזמן האינקוויזיציה הספרדית, כאשר יהודים גורשו מהמדינה וחיפשו להתיישב בקהילות חדשות. כך הוא זכה גם לכינוי "בית הכנסת של הגולים", ואירח דורות של מרוקאים שביקשו להתגייר ונשלחו מהכפרים ללמוד תורה, עד לנטישתו הסופית בשנת 1960. בכיתות שהוסבו למוזיאון, תמונות צבע דהויות מספרות את סיפורה של הקהילה שהייתה פה, ובניה נטשו לצרפת, צפון-אמריקה ובמיוחד לישראל. הכיתוב על תמונה חומה של אדם זקן היושב על ערמת גזעים אומר הכול: "הם נוסעים לקראת חלום שהתפללו עליו למעלה מאלפיים שנה".

רבקה, כיום בשנות החמישים לחייה, גדלה בפריז אך לדבריה, יש לה "נוסטלגיה גדולה" למרוקו, שאליה היא שבה וחוזרת ככול שניתן. "הסוכנות היהודית החלה לגייס לעלייה את העניים ביותר בשנות החמישים", היא מספרת, "והשאר עזבו לצרפת נוכח מדיניותו הערביסטית של המלך חסן, לאחר שהוקמה מדינת ישראל". לפני גל העזיבה חיה במרוקו הקהילה היהודית הגדולה ביותר בצפון-אפריקה, שהוערכה בין 250-300 אלף יהודים. כיום נותרו שם פחות מ-3,000 לפי נתונים בלתי רשמיים (נתונים רשמיים מדברים על פחות: 2,300 יהודים).

מרקש עצמה, הנטועה בהרי האטלס, הייתה ביתם של חמישים אלף יהודים, על פי נתוני מפקד 1947. כיום, שבעים שנה אחרי,

נותרו בה בקושי מאה יהודים - ברובם מבוגרים מאוד.

הרכוש היהודי בתוך המלאח נמכר למשפחות מוסלמיות עניות והזמן שחק את הקירות. "לפעמים אין פה אפילו עשרה אנשים למניין", מספרת אישה ישישה בבית הכנסת העתיק. אלא שבשנים האחרונות חל שינוי, ובחגים שבו להציף את האתר תיירים יהודים. "מעולם לא ראיתי כל כך הרבה אנשים פה", היא מספרת בהתפעלות. יעקב אסייג (26) מכנה עצמו בגאווה "היהודי הצעיר האחרון במרקש". "לאחר שיחזור הרובע היהודי החלו לנהור לכאן יותר ויותר תיירים", הוא מספר. פרויקט השחזור החל בסך הכול לפני כשנתיים, ועלותו עד כה כ-17 וחצי מיליון יורו.

לפני עשרים שנה שונה שמו של רובע המלאח ל"סלאם", אך השנה הושב לו שמו המקורי בהוראת מוחמד מלך מרוקו, "כדי לשמר את הזיכרון ההיסטורי", כפי שמעיד שלט בקיר הכניסה, וגם כדי למשוך תיירים. חזיתות הבתים שבו לשאת את שמותיהם על לוחות בעברית. בית הכנסת, למשל, נמצא ברחוב תלמוד תורה. "המוני ישראלים מגיעים לכאן, במיוחד בתקופת החגים", מספר מדריך טיולים ישראלי מאשדוד העונה לשם דוד. כמה הרבה? "השנה היו פה בחגים אולי חמישים אלף איש", הוא מערך.

"יהודים ממוצא מרוקני לא יכולים לשכוח את מולדת אבותיהם", אוחיון אומר, "וישראלים שמגיעים לכאן בפעם הראשונה מופתעים לגלות את הרוח הסובלנית המקומית".

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net